

Simbolismenommer/Special issue on Symbolism

Gasredakteur/Guest editor: J. van der Elst

Hierdie nommer is saamgestel nadat bespreking van gidslesings in die navorsingsprojek *Simbolisme in die Afrikaanse digterlike tradisie* deur die skrywers opgevolg is en na voorlegging aan die Redasie van *Literator* hersien en uiteindelik volgens *Literator* se staande sistematiese evalueringsprosedure gekeur is. Erkenning word hiermee verleen aan 'n Groter Toekenning van die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing. Menings wat in die artikels uitgespreek word, is dié van die skrywers.

This issue has been compiled following discussion of draft lectures within framework of the research project *Symbolism in the Afrikaans poetic tradition*. The papers were then formally written up by the participants and revised following submission to the editorial board of *Literator*. All the papers were then subjected to the normal refereeing procedure. Acknowledgement is hereby given to the HSRC for the award of the Larger Research Grant. Opinions expressed in the various contributions are those of the authors.

J. van der Elst

Simbolisme: 'n poging tot definiëring

Abstract

In this article an attempt is made to establish a framework within which one can define or describe Symbolism as a literary phenomenon. As is the case with most literary movements one cannot reach a final definition or conclusion on Symbolism because it has many manifestations in different countries with different literary artists – so many men, so many minds. It is, however, possible to identify some common trends in the works of many symbolist poets and prose-writers. These trends are outlined in this article. The following also serves as an introduction to a special issue of *Literator* on Symbolism and its occurrence in the literary works of D.J. Opperman, Totius, N.P. van Wyk Louw and other Afrikaans literary artists. This special issue forms part of a comprehensive investigation into the incidence of Symbolism in the Afrikaans literary tradition undertaken by the Departement Afrikaans-Nederlands of the PU for CHE under the supervision of prof. D.H. Steenberg and with financial assistance of the Human Sciences Research Council.

1. Inleidend

Die Simbolisme was 'n ingrypende kunsrigting wat hom gedurende die laaste kwart van die vorige eeu in Frankryk geopenbaar het en 'n golfbeweging in die kunststromings in ander tale en lande veroorsaak het. Dit het 'n nasiddering in byna alle letterkundes in alle tale tot vandag toe – ook in die Afrikaanse letterkunde, veral in die digterlike tradisie. In werklikheid het die Simbolisme nog nooit tot 'n abrupte einde gekom nie.

In hierdie temanommer van *Literator* word aspekte van die Europese agtergrond en spore van die Simbolisme in die Afrikaanse literêre tradisie nagegaan met verwysing na 'n aantal Afrikaanse tekste. Dit wat in hierdie

temanommer verskyn, vorm 'n onderdeel van 'n omvattende ondersoek wat met behulp van 'n groter toekenning van die RGN deur die Departement Afrikaans-Nederlands van die PU vir CHO onder leiding van prof. D.H. Steenberg onderneem word.

Elkeen van die betrokke skrywers van artikels in hierdie nommer benader sekere tekste vanuit 'n konsep wat hulle van die begrip Simbolisme het. In sy artikel oor die werk van D.J. Opperman ontwyk A.P. Grové die term *Simbolisme* maar besin eerder oor die simboliseringsproses, die oorgang van die konkrete na die abstrakte, die besondere na die algemene.

In sy ondersoek na die werk van Totius kom T.T. Cloete tot die gevolgtrekking dat die digter nie 'n simbolistiese digter is nie, al kon hy op minder of meer direkte wyse met die Simbolisme kennis gemaak het.

Prof. F.I.J. van Rensburg kom tot die gevolgtrekking dat daar wel deeglik tekens van die Simbolisme in N.P. van Wyk Louw se werk aanwesig is. Prof. Henriette Roos ondersoek op insiggewende wyse die verskyningsvorme van die Simbolisme in die ouer Afrikaanse vertelkuns en kom tot opwindende bevindings. Prof. R.K. Gilfillan se ondersoek na die poësie van Wilma Stockenström lei hom tot die gevolgtrekking dat haar bundel *Monsterverse* 'n hoogtepunt verteenwoordig in die relevante denkwêreld van die Simbolisme in die hedendaagse Afrikaanse letterkunde. Dr. Rémi Pach wys op enkele tiperende trekke by die belangrikste Franse simbolistiese digers.

Dit sou gerieflik wees om 'n matrys van die Simbolisme te hê en om die matrys oor sekere gedigte te kon plaas en daarmee te bepaal of 'n gedig simbolisties is of nie. Gelukkig is die Simbolisme 'n té menslike beweging en is gedigte té uniek en te eiesoortig om aan die beperkinge van 'n raamwerk gebind te kan word.

Om tot 'n definiëring en omskrywing van die begrip *Simbolisme* te kom, blyk uiters problematies te wees. Wanneer 'n mens Anna Balakian (1982) se versamelwerk oor die Simbolisme, getitel *The Symbolist Movement in the Literature of European Languages* lees, versterk dit juis hierdie indruk.

René Wellek se hoofstuk onder die opskrif: "What is Symbolism?" (Balakian, 1982:17–28) is gewy aan 'n poging tot definiëring. Hy oorweeg verskillende moontlikhede vir die omskrywing van die Simbolisme: die term *Simbolisme* kan dui op 'n literêre neiging, of ook op 'n beweging, of dit kan dien as 'n benaming vir 'n periode of 'n bepaalde tydperk in die geskiedenis van die literatuur.

Simbolisme manifesteer hom nie alleen in die letterkunde nie, maar ook in die musiek en die skilderkuns. (Wat die musiek betref, word onder andere die name van Sibelius, Debussy en Wagner genoem. Wat die skilderkuns betref, wys D. Ashton (1982) na Picasso se Blou Periode as 'n "literal adoption of Symbolist principles". Ook Paul Gauguin se werk vertoon – na analogie van Stéphane Mallarmé se idees – sterk trekke van die Simbolisme.)

Definisies, so sê Wellek, het hulle eie problematiek: 'n definisie moet byvoorbeeld iets bevat van die algemeen aanvaarde gebruik van die term ("its common acceptation") en tegelykertyd moet dit 'n leidraad of 'n aanbeveling bevat vir die toekomstige of verdere gebruik van die term.

Wellek se probleem met definisies strek verder – volgens hom kom hulle naamlik ook nie altyd by die essensie van dinge uit nie. Definisies is dikwels soos die etikette van wynbottels waarvan 'n mens nie kan dronk word nie; hulle bring jou nie by die essensie (die bedwelmende inhoud) uit nie.

In sy definiëring gebruik Wellek (1982:18) betekenis wat byna soos konsentriese sirkels wyer word: die kleinste sirkel is daardie betekenis wat verwys na 'n literêre *coterie*, 'n groep of skool in Parys in die tagtiger- en negentigerjare van die negentiende eeu. Die volgende, wyer sirkel verteenwoordig 'n bepaalde neiging in die Franse digkuns wat ook na die prosa en drama uitgebrei is, en in die steeds breër wordende sin van die woord sê hy die volgende: ". . . we can speak of Symbolism as a European movement . . . , and finally, though I wish to discourage such a use, we can think of symbolism as a recurring type of art spread all over the history of literature". Hiermee ontwyk Wellek dan 'n finale definiëring van die begrip *Simbolisme* en gee daarmee toe dat daar by die omskrywing van *Simbolisme* 'n variasie bestaan wat dikwels saamhang met taal- en volkeverskeidenhede. Wat in Nederland deurgaans vir *Simbolisme* is nie noodwendig dieselfde as in Frankryk nie. Die *Simbolisme* se sinoniem in die Duitse letterkunde is die sogenaamde *Neuro-mantik*, in die Engelse letterkunde word dit *Modernisme* genoem en in Italië die *ermetismo*, met in dié term opgesluit die beklemtoning van die indiwidualistiese aard van simbolistiese poësie.

Wat die Afrikaanse letterkunde betref, is daar waarskynlik ook aan *Simbolisme*, 'n *eie-aardigheid* wat saamhang met die eie bodem waaraan die Afrikaanse letterkunde verbonde is of waarin hy geplant is. As 'n mens dit so mag stel, dan hang die uiteenlopendheid van die *Simbolisme* saam met die verwickeldheid van verskillende sisteme waarvan taalsisteme en ook geografiese sisteme (die grense van lande) 'n onderdeel vorm.

2. Die inspirasie vanuit die Franse *Simbolisme*; die Tagtigers en Shelley

Ons kan aanvaar dat die Nederlandse simbolistiese poësie direk en indirek sterk geïnspireer is deur Franse simboliste soos Charles Baudelaire (1821–1867) en Stéphane Mallarmé (1842–1898). Dit is dan ook so dat ons Afrikaanse digters (W.E.G. Louw, N.P. van Wyk Louw en moontlik ook Elisabeth Eybers e.a.) in hulle werk uitlopers vertoon van die Franse *Simbolisme* deurdat hulle deur die Nederlandse Tagtigers en die sogenaamde Negentigers daarmee kennis gemaak het. Ook hier kan 'n mens nie rigoristies wees nie, in die lig van die feit dat G. Dekker (1926:110) in sy proefskrif *Die invloed van Keats en Shelley in Nederland gedurende die negentiende eeu* (1929) weer aantoon dat Kloos veral in sy beroemde inleiding tot die poësie

van Jacques Perk, wat as 'n Nederlandse simbolistiese manifes beskou kan word, ook as 'n navolger van Shelley gesien kan word. Trouens, 'n ander belangrike Tagtiger, Frederik van Eeden, beskou *Defence of Poetry* van Shelley as die “grondslag en cement van het gebou der Hollandsche poëzie . . .” (Dekker, 1926:243). Pierre Brunel (1984: 399) sluit hierby aan wanneer hy sê dat “‘the men of 1880’ in Holland chose the English Romantics as their masters . . .”

'n Mens kan egter tog aanvaar dat die Simbolisme soos dit hom manifesteer in Frankryk, waarskynlik die toon aangee ten opsigte van alle manifestasies van die Simbolisme in Europa; dit is die toonaangewende sisteem binne die sirkel van simbolistiese sisteme. Wellek (1982:24) stel dit só: “French Symbolism was exported abroad and caused an international movement, which . . . was the first movement in which art ceased in truth to be national and assumed the collective premises of Western culture . . . – Its overwhelming concern was the non-temporal, non-sectarian, non-geographic, and non-national problem of the human condition?” Franse Simbolisme was as 't ware die grond, die uitstralingspunt wat byna alle simbolistiese poësie in Europa gevoed het.

3. Filosofiese inspirasies

Wellek wys in sy opstel daarop dat die solipsisme, die sterk individualistiese gerigtheid van die simbolistiese poësie klaarblyklik veral geïnspireer is deur filosofe soos Plato, Berkely, Kant, Fichte, Hegel, Schopenhauer en Hartmann, maar sê hy, sonder kennis van daardie invloed kan 'n mens tog sekere algemeen-kenmerkende trekke vaspen:

3.1 Die ontwyking van die werklikheid.

3.2 Die geneigdheid om toevlug te soek in die droom.

3.3 'n Oorgawe aan 'n sekere soort pessimisme en aan 'n stemming van dekadensie, die *fin de siècle*-gedagte, die *Götterdämmerung* of die God-is-dood-gedagte, geïnspireer deur Nietzsche.

Die term dekadensie word hier gebruik in die betekenis van 'n stemming van oorbeskaafdheid wat in die simbolistiese kuns tot uitbeelding kom in poësie van lewensmoegheid, blasé-agtigheid en selfs uitspattigheid. 'n Gedig soos N.P. van Wyk Louw se “Ballade van die nagtelike ure” (1981:124) openbaar iets van daardie dekadensie in sy slot wat so lui:

En nou het die môre my
oor die rand van sy glas gemors
op die stoep by die kraan wat blink
in die uur van die donker dors.

Sterk dekadente trekke is ook aanwesig in *De wandelaar*, die eerste digbundel van Marthinus Nijhoff. Die slotstrofe van “Polonaise” (1964:18) lui so:

Welkende bloemen in het bloedloos licht
Branden nog de lantarens in de straat.
Boven de huizen grauw de dageraad.
Een groene grijs van Gods gruwlijk gezicht.

Vergelyk ook “Fees” van N.P. van Wyk Louw (1981:41):

En nou's dit oor: die kelkies lê in stukke;
die wyn bevek die tafel, en die rose
is verflenter en verwelk; die vose
ruik van wyn is deur die kamer; rukke
nagwind laat die verre deure slaan.

...

3.4 Die filosofiese inspirasies van die Simbolisme hou waarskynlik grootliks verband met Plato se ideëleer: die opvattinge dat die aardse onvolmaakte bestel 'n afskaduwing is van 'n veel groter en idealer parallel in 'n hoër sfeer. (Die mens sou gebore wees met 'n bewustheid van daardie hoër bestel.) Platonisme berus dus op die gedagte van twee wêrelde: 'n soort aardse bestaan en 'n ideale bestaan, sodat die mens 'n bestaan voer tussen volmaaktheid en onvolmaaktheid.

Die oortuiging of opvatting dat daar 'n ideale wêreld, anderkant die *aardse* bestaan moet wees, het tot gevolg 'n soeke na volmaakte kennis. Mallarmé het die ideaal gehad van 'n boek waarin die stappe tot die verwerping van die volle kennis (die “ultimate knowledge”) aangeteken sou kon word.

Middels tot die bereiking van die ideaal van die volle werklikheid en waarheid sou in die *taal* geleë kon wees. Enersyds is daar die onthullende krag van die woord wat die volle waarheid sou kon bereik. Aan die ander kant sou dit kon wees dat argaïsmes, slang (bargoens) of neologismes 'n volledige verheldering in woorde sou kon bring.

Die opvatting van die tweeledigheid in die Simbolisme is deur Charles Baudelaire “vertaal” in die leer van korrespondensies en verwoord in sy bekende gedig “Correspondances”.

Baudelaire het nie regstreeks by Plato uitgekom nie, maar wel deur middel van die werk van die Sweedse filosoof/teoloog en wetenskaplike, Emanuel Swedenborg (1688–1772), wat die begrip *korrespondensies* ontwerp het. Volgens Swedenborg het alle dinge ideale ekwivalente in die hemel. Hy het alles in 'n godsdienstige konteks beskou en die Christelike dogma op 'n eiesoortige manier geïnterpreteer. Die gedagte van 'n aardse bestaan as 'n onvolmaakte afskaduwing van die Nuwe Jerusalem het in dit alles 'n belangrike rol gespeel.

Baudelaire het diep onder die indruk gekom van Swedenborg se werk, maar

het die godsdienstige konteks as 't ware vervang met 'n estetiese konteks. 'n Mens sou kon sê dat Baudelaire van poësie 'n estetiese religie of geloof gemaak het.

Baudelaire se beroemde gedig “Correspondances” is 'n programgedig, 'n soort geloofsbelydenis van die Symbolisme. Die sestet van hierdie sonnet bevat iets van die tweedeling van die eindige (aardse) en die oneindige, die eksotiese:

Il est des parfums frais comme des chairs d'enfants
Doux comme les hautbois, verts comme les prairies,
Et d'autres, corrompus, riches et triomphants

Ayant l'expansion des choses infinies
Comme l'ambre, le musc, le benjoin et l'encens,
Quin chantent les transports de l'esprit et des sens.

Vertaal lui dit soos volg:

Daar is geure so vars soos die vel/vlees van kinders
sagklinkend soos die hobo, groen soos die velde
en die ander korrup/bederf, sterk, ryk en triomfantelik

- Hulle het die uitgestrektheid van die oneindige dinge
soos amber, muskus, die balsemgeur en wierook
wat die meevoering van die gees en sinne uitsing.

In die eerste tersine gaan dit hoofsaaklik om die nuwe en aardse dinge en in die tweede om die eksotiese soos amber, muskaat en die welriekende hars wat die *uitgestrektheid* van die oneindige dinge bevat.

In aansluiting hierby kan 'n mens kwalik aan die verleiding ontkom om iets van die Baudelaireaanse insig te bemark in 'n gedig soos “Dennebosse” (1981:3) uit *Alleenspraak* van N.P. van Wyk Louw waarin die beeld van die dennebosse 'n oneindigheid oproep:

Blou see van denne teen die hang –
tot, op die blanke horison
die verste toppe yl word in
opaal van hoë lug en son.

'n Blou nabye heiligheid
wat tussen see en hemel staan,
waaroor die groot, mistieke dans
van vreemde stille wolke gaan.

In die tweede strofe is die dennebosse 'n blou nabye heiligheid tussen die oneindighede van see en hemel met 'n mistieke dans van “vreemde stille wolke”.

Dit is terloops interessant om op te merk dat baie gedigte in *Alleenspraak* op twee vlakke beweeg: die aardse en die buiteaardse. Kyk byvoorbeeld na “Grense”, “En nou dat ons gaan”, “Skreeu”, “Dat alle liefde”, “Sou dit nie beter wees nie” en ook in “My venster is 'n blanke vlak”:

My venster is 'n blanke vlak
in skaduwee en skemering,
waar ek my nagte waak en wag
op magiese deursuiwering:

dat hierdie siel deursigtig word
in vreemde voorgevoelde lig,
tot kring bo kring opglans en straal
in eindelose vergesig;

dat wat ek nog verlore waan,
o my verlore dae in my,
in hierdie stille skemering
hul vorming en gestalte kry,

tot ek my eensaamheid besit,
volmaak, as kosbare gewin,
van duister wense en van smart
die uiterste deurstraalde sin.

'n Wagende en wakende spreker by 'n venster verlang na magiese suiwering. Die magiese suiwering vind plaas op 'n eksotiese wyse: die siel word deursigtig as gevolg van die skynsel van 'n "vreemde voorgevoelde lig". Let ook op aspekte soos straling en deurstraling. Die eensaamheid word 'n "kosbare gewin" van "uiterste deurstraalde sin".

"Ek het die aarde nie gesien" spreek weer van die tydloosheid, die verlange na dit "wat geen mens mag sien/en wat geen mens begryp; verstaan:/bestendig in die vlugtige,/die blanke straling roereeloos".

In die soektog na raakpunte met die Simbolisme in *Alleenspraak* het dit opgeval hoeveel kere in hierdie bundel verwys word na sterre, horisonte, vertes en kimme, wolke.

4. Tweërlei stroming in die Simbolisme

Daar is 'n tweërlei stroming of inslag in die Simbolisme te bespeur. Ons het reeds bepaal dat die Simbolisme anti-intellektualisties ingestel is, maar volgens Wellek (1982:31) kan hierdie kwessie nie so simplisties gestel word nie, aangesien daar wesenlik twee strominge in die Simbolisme is, naamlik die Simbolisme wat emosioneel is en die Simbolisme wat oorwegend *intellektueel* is. Laasgenoemde word deur hom die Simbolisme *par excellence* genoem. Die meer emosionele Simbolisme het 'n sogenaamde "emotional-sentimental-moody" element wat domineer en hierdie werke openbaar 'n merkwaardige sensitiwiteit vir indrukke: "the poems 'swim' and 'float'" (1982:31). Die ideaal van Skoonheid is egter die belangrikste dryfveer vir die filosofie en estetiese van beide strominge.

In die Duitse poëtiese tradisie verteenwoordig Stefan George die intellektualistiese tradisie, terwyl Rilke die emosionele tradisie verteenwoordig.

5. Gemeenskaplike trekke van die Simbolisme

5.1 Een van die belangrikste trekke van die simboliste – en daarmee van die Simbolisme – is die sterk *indivudualistiese* aard van hulle werk. In sy uiteensetting oor die Franse Simbolisme sê Robert Jouanny (1982:79) dat die Simbolisme “first and foremost an affair of individuals” is. Die poësie van die simboliste is gekondisioneer deur hulle persoonlike lewensgesteldheid en nie soseer deur impulse van buite of deur die aanhang van een of ander leerstelling nie. Dit beteken egter nie dat daar geen filosofiese inspirasie of aandrang vir die ontwikkeling van die Simbolisme was nie.

Hierdie persoonlike ingesteldheid van die simboliste hou ook nie in dat daar geen groepsgevoel onder hulle was nie. Inteendeel, as ’n mens kyk na die Nederlandse Tagtigers, bemark jy wel aanvanklik ’n groepsbewussyn, ’n saamgebondenheid wat veral geïnspireer is deur ’n gesamentlike reaksie teen ’n poëtiese tradisie wat hulle voorafgegaan het, dit wil sê dit was veral die eensgesinde gevoel téén die ondeurleefde poësie van die sogenaamde predikantdigters wat hulle saamgebind het. Nadat hulle die tradisie *afgestoot* het, het elk egter ’n eie soort lewensvisie openbaar.

5.2 Anti-tradisie

Die houding van *antitradisionaliteit* was ’n dryfkrag van die Franse simboliste wat in alle opsigte probeer het om anders te wees as die wat hulle voorafgegaan het: “. . . and went on in every possible fashion to assert their desire to be other than what they were, to live otherwise, in other places and at other times” (Jouanny, 1982:74).

- Bogenoemde hang saam met die feit dat die Simbolisme gebore is uit reaksie teen die Naturalisme en die Realisme wat in hulle kunsuitinge of kunsvorminge albei op een of ander wyse ’n eksaktheid of realiteit nagestreef het wat nie vir die simboliste aanvaarbaar was nie. Emil Zola se geneigdheid om dinge (die lewe) uit te beeld “asof dit koopware is” en gepaard daarmee die uitbeelding van banaliteite, was byvoorbeeld vir Mallarmé onaanvaarbaar, ’n verwronge soort uitstalvenstermentaliteit. (Hiermee het Mallarmé egter nie vir Zola geheel en al verwerp nie.)

In aansluiting hierby was daar by die Franse simboliste ook ’n afkeer van en reaksie teen die Franse skool van digters wat bekend gestaan het as die *Parnassiens*, ’n groep digters wat gestreef het na ’n soort *objektiewe* digkuns waarby die vorm die belangrikste voorwaarde vir goeie kuns was. Mallarmé (Abastado, 1982:87) het hulle daarvan beskuldig dat hulle in hul werk die geheim blootlê en daarmee die poësie van sy misterieuse karakter beroof; hulle was volgens Mallarmé te vormbewus om goeie kuns te kon lewer.

’n Hooffiguur van die *Parnassiens* was Charles M.R. Leconte de Lisle

(1818–1894). Dit is terloops interessant om met betrekking tot sy werk op te merk dat hy haatdraend was teenoor die Christendom en dit ook in sy werk na vore laat kom het.

'n Suiwer simbolistiese digter soos A. Roland Holst vertoon eerder a-Christelike as anti-Christelike trekke. By Holst kry 'n mens in die gedig “De nederlaag” (1967:69) wel 'n ironiserende verwysing na die “zielsbevreesden . . . van den vluchtberg” wat in die konteks van die gedig 'n kritiese verwysing na die Christendom is.

5.3 Afsondering en profeetskap

Daar is by die (Franse) simboliste 'n algemene neiging tot afsondering van die wêreld, eintlik 'n verwerping van die wêreld en ook 'n geloof aan profeetskap. Dit is 'n verskynsel wat 'n mens ook by N.P. van Wyk Louw aantref in 'n gedig soos “Rondloper” (1981:31) of “Die speelman” (1981:36) en ander.

5.4 Die droom as toevlug

Daar is in die simbolistiese poësie 'n aanvaarding van die droom as 'n toevlugsoord uit die realiteit. 'n Digter soos Willem Kloos en ook ander van die Tagtigers was digters van die droom:

Uit: Verzen 1 (1894)

Ik denk altoos aan u, als aan die droomen,
Waarin, een ganschen, langen zaalgen nacht,
Een nooit gezien gelaat ons tegenlacht,
Zóó onuitspreek'lijk lief, dat bij het doomen

Des bleeken uchtends, nog de tranen stroomen
Uit halfgelokene oogen, tot we ons zacht
En zwijgend heffen met die stille klacht,
Dat schoone droomen niet weerommekomen . . .

Want álles ligt in eeuw'gen slaap bevangen,
In de' eeuw'gen nacht, waarop geen morgen daagt –

En héel dit leven is een wond're, bange,
Ontzétbre dróóm, dien eens die nacht weer vaagt –

Maar in dien droom een droom, vol licht en zangen,
Mijn droom, zoo zoet begroet, zoo zacht beklaagd . . .

5.5 Die okkulte

Jouanny (1982:75) wys ook voorts op die voorkoms van die okkulte in die poësie van sommige simbolistiese digters. Mallarmé is byvoorbeeld geïnspireer deur die Kabbala, die geheime leer en mistiek van die Jodedom.

5.6 Kleure, klanke, blomme en diere

Louis Forestier (1982:102–104) verwys in die besonder na die rol wat kleure en klanke en blomme in die simbolistiese poësie speel. Baudelaire het met verwysing na die motiewe gesê dat dit verrassend sou wees as klanke nie kleure sou kon oordra nie en as kleure nie ’n melodie kan suggereer nie. Dit sou ewe onwaarskynlik wees dat klanke en kleure nie idees sou kon oordra nie.

Kleure bestaan in die simbolistiese poësie egter ook om hulle kleureien-skappe. Forestier (1982:103) wys daarop dat veral blou ’n dominerende kleur is: “It appears everywhere, and not only in the most expected images . . .”

Ook die variante van blou (pers en lila) is aanwesig in die blombeelde wat meermale in die simbolistiese poësie voorkom. Bekende simbolistiese blombeelde is dié van die lelie en die iris, terwyl ook die roos as simbolistiese motief gekenmerk word.

Wat die klankwerking betref, kan verwys word na die bekende opmerking van Baudelaire waarin hy beklemtoon dat die klanke se suggestiewe werking in die poësie baie belangriker is as die betekenis van die woorde wat byvoorbeeld in ’n gedig voorkom:

“De la musique avant toute chose . . .”

Wat die dierelewe betref, is dit veral die swane en poue wat as *akteurs* in die simbolistiese poësie figureer. ’n Veel voorkomende simbool in die poësie van A. Roland Holst, wat duidelik as ’n simbolistiese digter bestempel kan word, is die seemeu. (Vergelyk Van der Elst, 1973:42.)

5.7 Die vrou

Die vrou is dikwels die voorwerp van mistieke verering in die simbolistiese poësie. Hier kan ’n mens in die besonder dink aan Willem Kloos wat ’n verskeidenheid droomgedigte oor die vrou geskryf het.

Helena van Troje is dikwels die simbool van skoonheid en harmonie, hoewel sy in Holst se poësie na vore tree as die vrou wat ondergang bewerkstellig en wat verbind word met die materialisme. Ook die hare van die vrou het soms in die simbolistiese poësie die assosiasie met die magiese.

5.8 Spieëls en diamante

Ten slotte is daar die verwysings na diamante en speieëls in die simbolistiese poësie. Die diamante word gesien as ’n simbool van die verblindende dieptes van die siel, en is tegelykertyd hielder, deurskynend en glinsterend.

Die speël is die middel tot introspeksie – ’n middel wat die sogenaamde *culte du moi* van die Simbolisme ondersteun. Dit is veral in die poësie van Roland Holst waar speieëls voorkom (bv. in “De Nederlaag”), maar ook by Van Wyk Louw. Vergelyk die volgende strofes uit “Ballade van die bese” (1981:132):

Ken jy my nou?
Het jy die spieël gesien
en ken jy jou?

Wanneer jy wil vlug
uit die stad wat brand,
dan vlug ek saam
soos 'n vrou aan jou hand.

6. Samevattend

Die spanningsveld waarin simbolistiese kunstenaars verkeer, is geleë in die verwoording van 'n transendente of ideële wêreld. Die verwoording hou in dat woorde en taal gebruik moet word om daardie ideële, essensiële wêreld anderkant ruimte en tyd (by A. Roland Holst die Elisium) te suggereer en om uiteindelik die diepte van die eie sielelewe uit te beeld. Alle moontlike middele van die taal, die klank, musiek, ritme en beelde word in die simbolistiese poësie ingespan om die kloof na die essensie, die ideële te oorbrug. In terme van D.J. Opperman gaan dit ten diepste om die spanning tussen die aardse en die “groot-groot Gees”.

Bibliografie

- Abastado, C. 1982. The Language of Symbolism. In: Balakian, A. (red.). *The Symbolist Movement in the Literature of European Languages*. Budapest: Akadémiai, Kiadó. p. 85–101.
- Ashton, D. 1982. The Other Symbolist Inheritance in Painting. In: Balakian, Anna (red.). *The Symbolist Movement in the Literature of European Languages*. Budapest: Akadémiai, Kiadó. p. 519–529.
- Balakian, Anna (red.). 1982. *The Symbolist Movement in the Literature of European Languages*. Budapest: Akadémiai, Kiadó.
- Brunel, Pierre. 1982. The “Beyond” and the “Within”: The Place and Function of Myths in Symbolist Literature. In: Balakian, Anna (red.). *The Symbolist Movement in the Literature of European Languages*. Budapest: Akadémiai, Kiadó. p. 399–413.
- Dekker, G. 1929. *Die invloed van Keats en Shelley in Nederland gedurende die negentiende eeu*. Groningen/Den Haag: Wolters.
- Forestier, Louis. 1982. Symbolist Imagery. In: Balakian, Anna (red.). *The Symbolist Movement in the Literature of European Languages*. Budapest: Akadémiai, Kiadó. p. 101–119.
- Jouanny, Robert. 1982. The Background of French Symbolism. In: Balakian, Anna (red.). *The Symbolist Movement in the Literature of European Languages*. Budapest: Akadémiai, Kiadó. p. 647–653.
- Louw, N.P. van Wyk. 1981. *Versamelde gedigte*. Kaapstad: Tafelberg/Human & Rousseau.
- Nijhoff, M. 1964. *Verzamelde gedichten*. Den Haag: Bert Bakker/Daamen.
- Roland Holst, A. 1967. *In ballingschap*. Den Haag: Bert Bakker/Daamen.
- Van Biljon, Elize. 1976. Die Symbolisme in die poësie van A. Roland Holst. Ongepubliseerde MA-verhandeling, PU vir CHO.
- Van der Berg, H. 1973. Roland Holst als super-symbolist. *Maatstaf* 20: 816–827, April.
- Van der Elst, J. 1973. Witte vogels in de poësie van A. Roland Holst. *Standpunte* 27 (7): 42–48.
- Wellek, R. 1982. What is Symbolism? In: Balakian, Anna (red.). *The Symbolist Movement in the Literature of European Languages*. Budapest: Akadémiai, Kiadó. p. 17–29.

Potchefstroomse Universiteit vir C.H.O.